

امیراحسان کرباسی زاده

تفکر انتقادی یا نقادانه

تعاریف و اهمیت تفکر نقادانه

✘ از دیدگاه توماس عمق در تفکر نسبت به خود و دیگران یک هدف شناختی است. تفکر نقادانه ، باعث تعیین و کشف نقایص موجود در دانش شده، امکان شناسایی عمیق تر روش یادگیری را فراهم می آورد. انیس از جمله صاحب نظران متقدم در این حوزه، معتقد است تفکر انتقادی گونه ای از اندیشه ورزی است که طی آن، فرد متفکر در صدد تجزیه و تحلیل مباحث و مقوله ها، پیگیری شواهد منطقی و ارزشمند و ارائه یک قضاوت و نتیجه ثمربخش است. دیدگاه نوسیچ تفکر انتقادی تفکری دقیق و مستدل است که سه رکن اصلی آن، پرسش سؤالات عمیق، پاسخ منطقی به آنها و باور و اعتقاد به نتایج منطقی است. براون و کیلی (۲۰۰۷) با اشاره به این نکته که اصولاً تفکر دقیق و عمیق یک پروژه ناتمام است، اذعان می دارند که سؤالات نقادانه، محرک است و جهت لازم را برای تفکر انتقادی فراهم می سازند. دانیل و اوراک تفکر انتقادی را به مثابه تفکر خاصی شناسایی و تبیین می کنند که با آن، به گونه ای روش مند درباره واقعیات و پدیده های موجود بحث و بررسی می شود

نتایج تدریس تفکر انتقادی در دانشگاه

توسعه قابلیت‌های اکتساب، سازماندهی و ارزیابی داده‌ها و اطلاعات

دوری از جزم‌اندیشی و پیش‌داوری

تفکر مستقل و متعهدانه

توانایی مفهوم‌پردازی

کسب بینش از تجارب آموزشی

بهبود سلامت روان

مشارکت فعالانه در امور مختلف اجتماعی

وضعیت نامطلوب تفکر انتقادی در نظام آموزش عالی ایران

✘ پژوهش‌های انجام شده در خصوص تفکر انتقادی دانش آموزان و دانشجویان بارها نشان داده اند که مهارت‌های عملکردی و فرایندی سطح بالا در فراگیران ایرانی در مقایسه با یادگیرندگان سایر کشورها کمتر است و علیرغم نقش و اهمیت تفکر انتقادی در عملکرد تحصیلی، این حوزه چندان مورد توجه نبوده است و نوعاً دانشجویان از این نظر در وضعیت مناسبی قرار ندارند. جاویدی کلاته جعفرآبادی و عبدلی در پژوهش خود نشان دادند که در نظام آموزش عالی کشور تفکر انتقادی در برنامه های درسی دانشگاهی از جایگاه مناسبی برخوردار نیست، زیرا نتایج پژوهش آنان نشان می دهد که میانگین کلی نمرات تفکر انتقادی دانشجویان مورد تحقیق با توجه به استانداردهای گزارش شده در حد ضعیف است، اگر چه دانشجویان زن در مهارت استنتاج و دانشجویان مرد در مهارت تفسیر نمرات بالاتری کسب کرده اند (فصلنامه آموزشی مهندسی ایران، شماره ۶۳، صص ۳۹-۵۹)

✘ خدامرادی و همکاران در پژوهش خود به مقایسه میزان مهارت‌های تفکر انتقادی دانشجویان ترم اول و آخر و نیز دانشجویان کارشناسی رشته‌های مختلف دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران پرداخته و گزارش کرده‌اند که افزایش چشمگیری در میزان مهارت‌های تفکر انتقادی دانشجویان ترم آخر حاصل نشده است. محققان مذکور دلیل این نارسایی را توجه نکردن به آموزش مهارت‌های تفکر انتقادی طی دوران تحصیل دانشگاهی میدانند و تأکید می‌کنند که این حوزه باید در قالب برنامه‌های آموزشی و به ویژه روش‌های تدریس استادان مورد توجه جدی قرار بگیرد (منبع پیشین)

✘ پژوهش مهري نژاد نيز نشان مي دهد كه ميانگين نمرات مهارت‌هاي تفكر انتقادي دانشجويان در همه رشته هاي دانشگاه‌هاي تهران از نمرات چند دانشگاه آمريكايي به طور بارز و معناداري کمتر است. يوسفی سعیدآبادی و همکاران در پژوهش خود در باره تفكر انتقادي اعضاي هيئت علمي دانشگاه علوم پزشکی مازندران بررسی کردند و نشان دادند كه ميان نمرات اعضاي هيئت علمي زن و مرد دانشگاه و نيز دانشكده هاي مختلف تفاوت معناداري وجود ندارد، ولي در مقايسه با مطالعات انجام شده در برخي كشورها مثل آمريكا و استراليا تفكر انتقادي اعضاي هيئت علمي اين دانشگاه از سطح ميانگين کمتر است

✘ ارزيابي و تحليل مهارت‌هاي تفكر انتقادي دانشجويان رشته هاي مهندسي، محمد اميني، سيد احمد مدني و زهرا عسگرزاده

دو روش تفکر

✘ تفکر اسفنجی (کسب اطلاعات)

✘ تفکر غربالی (بده بستان فکری با اطلاعات)

✘ پرسشهای مرتبط: چرا فلان کس از من می خواهد فلان چیز را باور کنم

✘ درباره اشکالات احتمالی سخنان گوینده فکر کرده ام؟

✘ سخنان گوینده را ارزیابی کرده است.

✘ در باره موضوع به نتیجه خاص خود رسیده ام؟

نمونه ای از پرسشهای نقادانه

- ✘ منظور از اکثریت قاطع یا قاتل نوعی چیست؟
- ✘ مالکان اسلحه یعنی چه؟
- ✘ تحقیقات اشاره شده چقدر اعتبار دارد؟
- ✘ آیا نویسندگان فقط می خواهند ما را با اعداد بزرگ تحت تاثیر قرار دهد؟
- ✘ آیا ممنوعیت حمل سلاح مزایایی هم دارد که در این متن به آن اشاره نشده؟
- ✘ چون چند آدم مشهور اسلحه دارند دلیلی خوبی می شود برای اینکه همه اسلحه داشته باشند؟

✘ لذت استفاده از روش غربال کردن اطلاعات (هنر نه گفتن به عقاید خود و دیگران)

✘ محک زدن پاسخ های جدید (شجاعت تجدید نظر)

✘ ارتباط گفتاری و نوشتاری موثر با دیگران (تفکر اثر بخش)

پرسشهای کلی نقادانه

- ۱ ✕ (مساله و مدعا چیست؟)
- ۲ ✕ (دلایل استدلال کدامند؟)
- ۳ ✕ (کدام واژه های یا عبارات مبهم هستند؟)
- ۴ ✕ (تضادهای ارزشی و فرض ها کدام اند؟)
- ۵ ✕ (مغاطله ای صورت نگرفته است؟)
- ۶ ✕ (شواهد چقدر محکم هستند؟)
- ۷ ✕ (علت های بدیل در کار نیستند؟)
- ۸ ✕ (آمار فریبنده نیست؟)
- ۹ ✕ (چه مدعای دیگری می توان طرح کرد؟)

مساله چیست؟

× دو نوع مساله

× توصیفی

× هنجاری

× گشتن بدنبال مساله

× مساله صریحا بیان شده است

× مساله به صورت ضمنی بیان شده است (نویسنده به چه چیز واکنش نشان می دهد)

- ✘ نویسندگان به دنبال اثبات چه چیزی است؟
- ✘ سرنخ‌ها: پرسیدن اینکه مساله چیست؟
- ✘ گشتن دنبال سرنخ‌ها
- ✘ (در نتیجه، بنابراین، دال بر این است که، نشان می‌دهد..)
- ✘ ابتدا و انتهای متن
- ✘ مثال‌ها و آمار و تعاریف و شواهد و شواهد مدعا نیستند
- ✘ اطلاعات پس زمینه در مورد نهاد‌هایی که نویسندگان با آنها همکاری می‌کنند در کشف نتیجه سرنخ است

برهان = دلایل + مدعا

× دلایل : توجیحات یا توضیح هایی که به ما می گویند چرا باید مدعا را قبول کنیم
× ویژگی های برهان:

× (۱) با قصد و نیت فراهم آمده اند. انتظار است که با خواندن یا شنیدن آن قانع شویم.

× (۲) کیفیت برهان ها با هم فرق دارد.

× (۳) معمولا تشخیص دلایل برهانها کار ساده ای نیست.

× (۴) انتظار می رود دلایل در قالب یک استدلال بیان شوند.

ابهام معنایی و بار عاطفی کلمات

✘ صنعت گردشگری دارد از کنترل خارج می شود. گردشگری می تواند برای اقتصاد کشور مفید باشد، اما چه بسا به مناطق گردشگری و ساکنان آن صدمه بزند. پس برای نظارت گردشگری باید کارهای بیشتری انجام دهیم چون اگر کماکان گردشگران هر کاری دلشان بخواهد انجام دهند، ما ساکنان منطقه زیان خواهیم دید.

✘ اولین قدم : پیدا کردن واژه ها و عبارات کلیدی

✘ بررسی موارد ابهام آمیز

✘ نمونه آگهی: قرص خواب آور X با تاثیر فوق العاده، فقط در عرض ۳۰ ثانیه

✘ احیای عدالت، اصلاحات، دموکراتهای مالیات بگیر و ولخرج

انواع استدلال (اعتبار، درستی، ضعیف، قوی)

- × استدلال استنتاجی
- × هیچ الف، ب نیست
- × هر ج، ب است
- × ----
- × هیچ الف، ج نیست.
- هیچ اصفهانی عاشق کله پاچه اسب نیست
- هر عاشق کله پاچه اسب، به حافظ علاقه دارد --- بعضی اصفهانی ها به حافظ علاقه دارند.
- خاصیت مهم: همنوایی
- × استدلال استقرایی
- × مشاهده مدار سیارات منظومه شمسی - قانون کپلر
- × استدلال به بهترین تبیین
- × مشاهده اشکال مختلف جنین، مشابهت ساختاری اندامها - نظریه تکامل داروین

مفروضات پنهان: ارزشی

- ✘ در همه براهین، عقاید یا باورهایی مسلم گرفته می شوند بدون آنکه بیان شوند. در بعضی از این موارد این مفروضات فریبنده هستند.
- ✘ چرا بعضی از آدم ها مالیات زیاد گرفتن از پولدارها را خوب و بعضی نادرست می دانند؟ در حالی در هر دو دسته آدمهای معقول و منطقی وجود دارد؟
- ✘ تضادهای ارزشی:
- ✘ ارزشها: آزادی بیان، آسایش، خلاقیت
- ✘ فرض ارزشی: ترجیح دادن تلویحی ارزشی بر ارزش دیگر
- ✘ تضادهای ارزشی: وفاداری - راستگویی ، رقابت - تشریک مساعی، آزادی مطبوعات - امنیت ملی، سنت - نوگرایی

مفروضات پنهان: توصیفی

- ✘ فرضهای توصیفی عقایدی هستند در باب اینکه جهان چگونه است.
- ✘ استقراء قابل اعتماد است .
- ✘ نظریه مکانیک کوانتومی خوب نیست.
- ✘ این خودرو خاص شما را هر جا که بخواهید می برد.
- ✘ دلیل: این مدل خودرو در مواقع متعدد خوب کار کرده است.
- ✘ فرض ۱ک کیفیت مدل خودرو سال تا سال تغییر نمی کند
- ✘ فرض دوم: مشتریان با این خودرو همان جور رانندگی می کنند که گوینده با

منابع اینترنی مفید

- × Center for Teaching Thinking (CTT)
- × Partnership for 21st Century Learning (P21)
- × Critical Thinking Definition, Instruction, and Assessment: A Rigorous Approach (criticalTHINKING.net)
- × Thinking Research (RAIL)
- × Foundation for Critical Thinking
- × Insight Assessment
- × The Critical Thinking Consortium